

บทที่ 8

วิธีสู่ความเป็นพุทธะ

บทที่ 8

วิถีสู่ความเป็นพุทธะ

8.1 ความหมายของคำว่าพุทธะ

8.2 มัชฌิมาปฏิปทาวิถีสู่ความเป็นพุทธะ

8.2.1 ความหมายของมัชฌิมาปฏิปทา

8.2.2 มัชฌิมาปฏิปทาข้อปฏิบัตินำไปสู่ความหลุดพ้น

8.2.3 มัชฌิมาปฏิปทาในทางปฏิบัติ

8.2.4 มรรคมีองค์ 8 เกิดขึ้นพร้อมกัน

8.3 การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพุทธะไปตามลำดับ

8.4 สรุปสาระสำคัญจากการศึกษาศาสตร์แห่งการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แนวคิด

1. คำว่า พุทธะ หมายถึง ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานภายใน แบ่งตาม อรรถกถาที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกแล้ว ท่านแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกพุทธะ
2. การปฏิบัติสู่ความเป็นพุทธะ คือ การปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติสายกลางเพื่อความหลุดพ้น อันประกอบด้วยองค์ 8 มีสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมัชตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ มรรคมีองค์ 8 ประการนี้ ย่อมบังเกิดในภูมิทั้ง 4 คือ กามาพจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ เมื่อบังเกิดในโลกุตตรภูมิ ก็ได้ชื่อว่าโลกุตตรมรรค เมื่อบังเกิดในกามาพจรภูมิก็ได้ชื่อว่าโลกิยมรรค โลกิยมรรค ได้แก่การสั่งสมความดี มีทาน ศีล ภาวนา ส่วนโลกุตตรมรรค คือ ใช้สมาธิเป็นตัวรวบรวมองค์มรรคทั้ง 7 ให้มีกำลังในการกำจัดกิเลส เรียกว่า มรรคสมังคี และการปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 ในเชิงปฏิบัตินั้น หมายถึง การส่งใจเข้าไปหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ เราจะหาศูนย์กลางกายของเราได้โดยจินตนาการว่าขึงเส้นด้ายสองเส้น เส้นหนึ่งขึงจากสะดือตรงไปทะลุสันหลัง อีกเส้นหนึ่งจากลิขังด้านซ้ายตรงไปทะลุด้านขวา ณ จุดที่เส้นด้ายตัดกันซึ่งขนาดเล็กเท่ากับปลายเข็ม คือ ศูนย์กลางกายฐานที่ 6 เหนือจุดตัดขึ้นมาสองนิ้วมือ คือ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7
3. ผู้ใดเจริญมรรคมีองค์ 8 ได้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาแล้วใจก็ว่างเว้นจากความยินดียินร้ายทั้งปวง มีแต่ความวางเฉยที่มีชีวิตชีวา และเต็มไปด้วยสติปัญญา จะเข้าถึงดวงปฐมมรรคหรือ ดวงธรรมมานุสสนาสติปัญญา ให้ดำเนินจิตเข้าสู่กลางดวงปฐมมรรคไม่ช้า มรรคสมังคีก็จะขยายออกกว้าง จิตก็จะดำเนินสู่ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ตามลำดับ ดวงเหล่านี้มีลักษณะซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ เมื่อดำเนินจิตต่อไปอีกก็จะพบภายในกาย ตามหลักสติปัญญา 4 ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า ให้ตามเห็นภายในกายเข้าไปเรื่อยๆ กายต่างๆ ตั้งแต่กายที่เป็นโลกิยะยังตกอยู่ในไตรลักษณ์ ได้แก่ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ส่วนกายธรรมนั้นมีได้ตกอยู่ในไตรลักษณ์ จึงเรียกว่า ธรรมชั้นด้วยเหตุว่า เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันมีอยู่ในกายธรรมนั้น ถูกกลั่นจนใสสะอาดบริสุทธิ์ กระนั้นก็ตามธรรมกายยังถูกจำแนกออกเป็นหลายระดับด้วยกัน ด้วยเหตุว่ามีความบริสุทธิ์ต่างกัน

กายธรรมระดับต้นที่สุด ซึ่งอยู่ถัดจากกายอรูปพรหมละเอียดเข้าไปนั้น คือ กายธรรมโคตรภู ถัดไปเป็นกายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมพระโสดาบัน กายธรรมพระโสดาบันละเอียด กายธรรมพระสกิทาคามี กายธรรมพระสกิทาคามีละเอียด กายธรรมพระอนาคามี กายธรรมพระอนาคามีละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด รวมทั้งสิ้น 10 กายด้วยกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายความหมายของคำว่าพุทธะ ได้อย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายข้อปฏิบัติสู่ความเป็นพุทธะทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้ศึกษานักสามารถอธิบายลำดับขั้นตอนของการบรรลุความเป็นพุทธะได้
4. เพื่อให้ศึกษานักสามารถนำความรู้ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติเพื่อฝึกฝนขัดเกลาตนเองได้

ความนำ

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะได้ค้นพบวิถีสู่ความเป็นพุทธะได้สำเร็จนั้น มีองค์ประกอบหลายอย่างที่ทำให้ไปสู่จุดมุ่งหมายอันสูงสุด ประการหนึ่งคือพระองค์ทรงใช้ความอดทนและความเพียรพยายาม อุตสาหะอย่างไม่ลดละเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการสร้างบารมี ต้องผ่านพบอุปสรรคมากมายที่เข้ามาทาบสอบกำลังใจ แต่พระองค์ไม่เคยท้อแท้พระทัย มีเป้าหมาย คือ การบรรลุสัมฤทธิ์ผลเป็นแรงผลักดันให้พระองค์ฟันฝ่าอุปสรรคอันยากลำบากนั้นมาได้ จนในที่สุดก็ได้พบหนทางอันประเสริฐ อันเป็นหนทางที่จะนำพาสรรพชีวิตให้หลุดพ้นจากวัฏทุกข์ได้

หนทางที่พระองค์ทรงค้นพบนั้น คือ มัชฌิมาปฏิปทา มีทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยประมวลรวมแล้ว เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 นักศึกษาอาจเคยได้ยินมาบ้างแล้ว ถึงความหมาย และองค์ประกอบของอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ที่อริยมรรคมีองค์ 8 เมื่อประมวลรวมกันแล้วก็คือ คำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์นั่นเอง นั่นก็หมายถึงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเทศน์สอน พระองค์ทรงแจกแจงและจำแนกได้อย่างละเอียดลุ่มลึก แล้วสามารถนำมาสรุปย่อรวมเป็นข้อๆ ได้ เชื่อมโยงไปถึงการปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

การที่ใครสักคนหนึ่งจะบังเกิดขึ้นและมีปัญญาอันบริสุทธิ์หยั่งรู้ความจริงของชีวิตได้อย่างลึกซึ้งถึงต้นสายปลายเหตุ นั้นไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นได้ง่ายเลย หากผู้นั้นมีได้บากบั่นพากเพียรอย่างต่อเนื่อง เพื่อหาหนทางแห่งความหลุดพ้นแล้วละก็ ย่อมไม่สำเร็จเป็นแน่ แต่เมื่อผู้ใดได้ทုံมเทเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการสร้างบารมีเพื่อหาหนทางสู่ความดับทุกข์ จนค้นพบหนทางอันประเสริฐนี้ได้แล้ว ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่า “พุทธะ” คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพราะดวงจิตปราศจากเสียดซึ่งอัสวกิเลสทั้งหลายทั้งปวง

ในบทเรียนนี้จะเป็นเหมือนบทสรุปของวิชาศาสตร์แห่งการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะกล่าวถึงหลักการปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้รู้ หรือพุทธะ นักศึกษาจะได้ทำความเข้าใจเส้นทางสู่การเป็นพุทธะ ที่ลุ่มลึกไปตามลำดับมีทั้ง ภาคทฤษฎี ที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และส่วนในภาคปฏิบัติ จะได้นำแนวทางปฏิบัติของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (หลวงปู่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ) ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย ที่ได้เทศนาไว้ในโอกาสต่างๆ ขึ้นประกอบ เนื่องจากพระมงคลเทพมุนี เป็นผู้ที่แตกฉานในการศึกษาด้านปริยัติและยังเป็นนักปฏิบัติที่ยอดเยี่ยม ที่ทုံมเทเอาชีวิตเป็นเดิมพันดำเนินรอยบาทพระศาสดาอีกด้วย จนในที่สุดก็ได้ค้นพบวิชชาธรรมกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง เป็นผลแห่งความเพียรที่หาบุคคลใดเสมอเหมือนได้ยากท่านได้เผยแผ่หลักการปฏิบัติที่ได้ออกไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศและไปยังต่างประเทศ จนมีลูกศิษย์มากมาย ที่เป็นพยานในผลแห่งการปฏิบัติธรรมตามท่านเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเทศนาเหล่านั้นมีความชัดเจน ที่จะนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักการทางปริยัติได้อย่างน่าอัศจรรย์ซึ่งจะทำให้ นักศึกษามีความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

8.1 ความหมายของคำว่าพุทธะ

ก่อนที่นักศึกษาคณะจะทราบถึงวิธีสู่ความเป็นพุทธะเรามารู้จักคำว่า “พุทธะ” เสียก่อนว่า มีความหมายว่าอย่างไรบ้าง ซึ่งคำว่าพุทธะนั้น มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมากมายในหลายพระสูตร แต่จะขอนำเสนอเพียงบางส่วนที่ครอบคลุมเนื้อหาเท่านั้น

พุทธะ¹ หมายถึง ผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว

พุทธะ² หมายถึง ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล

พุทธะ³ หมายถึง ตรัสรู้สรรพธรรมโดยชอบ คือ ไม่วิปริต โดยพระองค์เอง คือ ด้วยพระองค์เอง พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตรัสธรรมเพื่อละวัฏทุกข์ทั้งสิ้น เห็นปานนี้ที่เราได้รับอยู่ในบัดนี้ และที่มีความเกิดอย่างนี้เป็นอย่างหนึ่ง และเพื่อดับไม่เกิดขึ้นอย่างสิ้นเชิง ตรัสธรรมที่ไม่ผิดตรงกันข้ามความจริง ความที่พระศาสดาสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะทรงแสดงธรรมไม่ผิดแผก พระองค์มีหมู่แห่งอริยบุคคล 8

พุทธะ⁴ หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว ท่านผู้รู้อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้ ซึ่งอาจจะมีการแบ่งได้หลายประเภท แต่หากแบ่งตามอรรถกถาที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกแล้ว ท่านแบ่งออกเป็น 3 ประเภท⁵ คือ

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546 หน้า 795.

² อรรถกถาภยเภรวสูตร, มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก, มก. เล่ม 17 หน้า 337.

³ อรรถกถาสุปปวาสาสูตร, ขุททกนิกาย อุทาน, มก. เล่ม 44 หน้า 212.

⁴ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : ด้านสุภากรพิมพ์ จำกัด พ.ศ. 2528 หน้า 189.

⁵ อรรถกถาเถรสูตร, ขุททกนิกาย อุทาน, มก. เล่ม 44 หน้า 94

ประเภทที่ 1 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

ประเภทที่ 2 พระปัจเจกพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้เองจำเพาะผู้เดียว

ประเภทที่ 3 พระสาวกพุทธะ คือ ท่านผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนุพุทธะ

ดังนั้น คำว่า **พุทธะ** หากกล่าวโดยรวมแล้วจึงหมายถึง **ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานภายใน**

ในบทเรียนที่จะกล่าวต่อไปนี้ ขอให้นักศึกษาทำความเข้าใจว่า เราจะกล่าวถึงการเข้าถึงพุทธะ อันเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าภายในไปตามลำดับ โดยยกตัวอย่างจากการเข้าถึงของพระอัญญาโกณฑัญญะ ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นสำคัญ เพราะท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกที่ปฏิบัติตามคำสอนแล้วได้เข้าถึงและเป็นพยานในการตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

8.2 มัชฌิมาปฏิปทาวิถีสู่ความเป็นพุทธะ

เนื่องจากชาวโลกทั้งหลายยังจมอยู่ในกองทุกข์ ทำให้ไม่เข้าใจสภาพที่แท้จริงของทุกข์ จึงทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในกองทุกข์รำไป แม้ละโลกไปแล้วบังเกิดในสวรรค์ ก็ยังคงเป็นสถานที่มีความทุกข์อยู่ดี เพียงแต่มีสุขมากกว่าเท่านั้น และหากยิ่งตกไปสู่อบายก็ไม่ต้องพูดถึง ความทุกข์ทรมานก็ยิ่งใหญ่หลวงทับเท่าทวีคูณ และก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกนับภพนับชาติไม่ถ้วน

การที่ใครสักคนจะหาทางหลุดพ้นจากทุกข์ได้นั้น มิใช่เรื่องง่ายเลย อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า บุคคลที่หาทางพ้นจากทุกข์ได้ จึงถูกขนานนามว่า พุทธะ คือ ผู้ค้นพบทางสายกลางเพื่อความหลุดพ้น หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติตามเส้นทางสายกลางจนไปสู่ความหลุดพ้นได้ในที่สุด

ให้นักศึกษาย้อนกลับไปตอนที่สมณะสิทธัตถะขณะที่ยังทรงค้นหาหนทางที่จะพ้นทุกข์ พระองค์ทรงเลือกวิธีการแสดงหาการดับทุกข์ด้วยการกระทำทุกกรกิริยา ทรมานตนเองอย่างอุกฤษฏ์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามอย่างนักบวชที่นิยมทำกันในสมัยนั้น เพียงเพื่อทดลองให้ถึงที่สุดว่าหนทางสายนี้ช่วยให้พระองค์ทรงพ้นไปจากความทุกข์ได้หรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่ใช่ทางที่จะนำพาพระองค์ให้พ้นไปจากความทุกข์ได้ และอีกเช่นกัน ก่อนหน้าที่พระองค์จะทรงออกผนวช พระองค์เป็นบุคคลผู้พร่ำพร้อมด้วยกามคุณทั้ง 5 หาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ ชีวิตอยู่อย่างสุขสบายทุกอย่าง ไม่มีเรื่องใดให้ต้องทุกข์ร้อนใจ แม้จะพร่ำพร้อมอย่างนั้นก็ไม่ช่วยให้พระองค์พ้นจากความทุกข์ได้ จนกระทั่งเมื่อพระองค์ทรงละจากวิธีการทรมานตนเอง ทรงได้เสวยพิณ 3 สายที่บรรเลงแว่วมา สายที่หนึ่งซึ่งตึงเกินไปติดไม้นานสายก็ขาด สายที่สองซึ่งหย่อนเกินไปติดเท่าไรก็ไม่เสียง สายที่สามซึ่งได้พอดี ดีได้ไพเราะจับใจ ทำให้พระองค์นึกถึงความพอดี คือ ความเป็นกลางๆ หรือข้อปฏิบัติอันเป็นกลางๆ หรือที่เรา รู้จักกันว่า **“มัชฌิมาปฏิปทา”**

ในที่สุดพระองค์ก็ทรงค้นพบทางพ้นทุกข์ด้วยการดำเนินตามเส้นทางสายกลางคือ มัชฌิมาปฏิปทา จนกระทั่งได้ตรัสรู้อนตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ ในหัวข้อต่อไปนี้ นักศึกษาจะได้ทำความเข้าใจในเรื่องข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นพุทธะ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยนำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของธรรมจักกัปปวัตตนสูตรมาเป็นบทวิเคราะห์ เพราะเป็นปฐมเทศนาที่มีความสมบูรณ์ในตัว เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้ ก็ได้มีผู้รับฟัง คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ท่านได้ตรองตาม เนื้อ

ความในพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสจนบรรลุผลได้เป็นพระโสดาปัตติผล อันเป็นพุทธะเบื้องต้น แสดงว่าพระสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่มีความบริบูรณ์ด้านเนื้อหาและหลักปฏิบัติอันนำไปสู่ความเป็นพุทธะได้อย่างยอดเยี่ยม

8.2.1 ความหมายของมัชฌิมาปฏิปทา

มัชฌิมาปฏิปทานั้น มีความหมายตรงไปตรงมา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีความลึกซึ้งยิ่งนัก ซึ่งมีความหมายดังนี้ คือ

มัชฌิมาปฏิปทา¹ หมายถึง ทางสายกลาง

มัชฌิมาปฏิปทา² หมายถึง ทางสายกลาง ข้อปฏิบัติเป็นกลางๆ ไม่หย่อนจนเกินไป ไม่ตึงจนเกินไป ไม่ข้องแหวะที่สุด 2 อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค ทางแห่งปัญญาอันพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย คือ ความดับกิเลสและความดับทุกข์ หรือความหลุดพ้นเป็นอิสระสิ้นเชิง

มัชฌิมาปฏิปทา หากกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง ซึ่งในที่นี้อาจจะกล่าวถึงคำใดคำหนึ่ง ก็ให้ทราบว่า เป็นคำที่มีนัยเดียวกัน

หากกล่าวโดยรวมเพื่อให้ได้ความหมายที่ครอบคลุม มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติสายกลาง เพื่อความหลุดพ้น ประกอบด้วยองค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

8.2.2 มัชฌิมาปฏิปทาข้อปฏิบัตินำไปสู่ความหลุดพ้น

ข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ในเชิงพระปริยัติธรรมหรือเชิงทฤษฎีนั้น มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก วิภังคสูตร³ และพระพุทธเจ้าโปรดประทานพระธรรมเทศนาในทุกขนิโรธคัมภีร์ปฏิปทาอริยสัจ ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีใจความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายหนทางธรรมปฏิบัติ คือ มรรคมีองค์ 8 นี้ สามารถดับทุกข์ให้สำเร็จซึ่งพระนิพพาน เป็นความจริงแท้แห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น เป็นประธานพระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 นี้ ทุกๆ พระองค์ เพราะว่า เป็นวิธีเผาผลาญกิเลส และให้สำเร็จมรรคผลนิพพานเป็นที่สุด

องค์ประกอบของมรรคมีองค์ 8

มรรคมีองค์ 8 ประการ ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งสามารถย่อลงเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีรายละเอียดดังนี้

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546 หน้า 850.

² พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : ด้านสุภาคารพิมพ์ จำกัด พ.ศ. 2528, หน้า 189.

³ วิภังคสูตร. สังยุตตนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 30 หน้า 26.

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ

กล่าวโดยปริยายเบื้องต้นว่า ความเห็นชอบ คือ ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องโลกและความเป็นไปของชีวิต คือ ทานที่ให้แล้วมีผล การสงเคราะห์ที่ทำแล้วมีผล การเช่นสร้างมีผล ผลคือวิบากของกรรมที่ทำดี และทำชั่วมี โลกนี้โลกหน้ามี พ่อแม่มีคุณ เป็นต้น ความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเช่นนี้เป็นสัมมาทิฏฐิเบื้องต้น ถ้าบุคคลเห็นไม่ตรงแม้ในเรื่องเบื้องต้นเช่นนี้แล้ว ก็เป็นการยากที่จะก้าวหน้าในคุณธรรมอันสูงขึ้นไป

กล่าวโดยปริยายเบื้องสูง หมายถึง ความรู้หรือญาณในอริยสัจ 4 ดังบาลีว่า

“กตมา จ ภิกขเว สัมมาทิฏฐิ ย โข ภิกขเว ทุกฺเช ญาณํ ทุกฺขสมุทฺเต ญาณํ ทุกฺขนิโรธ ญาณํ ทุกฺขโรคะมินิยา ปฏิปทาย ญาณํ อโย วุจฺจติ ภิกขเว สัมมาทิฏฐิ”

คำว่า ญาณ ในที่นี้หมายถึงญาณ 3 อันเป็นไปในอริยสัจ 4 กล่าว คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ บุคคลจะเป็นสัมมาทิฏฐิโดยสมบูรณ์นั้นจะต้องละกิเลสได้แล้วโดยสิ้นเชิง คือ รู้ในทุกข์สมุทฺตอริยสัจ รู้ในทุกข์นิโรธอริยสัจ รู้ในทุกข์นิโรคะมินิปฏิบัติทวาริยสัจ แล้วปฏิบัติถอนซึ่งอวิชชา และตัณหา เมื่อเป็นดังนั้นแล้วย่อมไม่เห็นคลาดเคลื่อนในปรากฏการณ์ต่างๆ เพราะรู้เบื้องหลังของปรากฏการณ์แล้วอย่างดี

2. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ

กล่าวโดยปริยายเบื้องต้นว่า หมายถึง ความดำริชอบก็คือความคิดชอบ คือ คิดในทางมีคุณประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น วางแนวคิดของตนไว้ในทางที่ก่อประโยชน์ เช่น ตั้งใจในทางที่ดี ความคิดในการต่อสู้อุปสรรค คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบ่งบอกความสำคัญของความคิดว่า **“มโนปุพฺพพฺพคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมย มนสา เจ ปทฺถุสฺสเน ภาสติ วา กโรติ วา ตโต นํ ทุกฺขมฺนเวติ จกฺกํ ว วโห ปทํ”** แปลว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีความคิดเป็นประธาน สำคัญที่ความคิดย่อมสำเร็จได้ด้วยความคิด ถ้าคนคิดไม่ดีย่อมพูดไม่ดี ทำไม่ดี จากนั้นความทุกข์ก็ตามมา เหมือนล้อเกวียนที่ตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป

กล่าวโดยปริยายเบื้องสูง หรืออย่างละเอียดซึ่งมีพระพุทธพจน์เป็นอุทเทสดังนี้

“กตโม จ ภิกขเว สัมมาสงกฺกโป โย โข ภิกขเว เนกฺขมฺมสงกฺกโป อพฺยาปาทสงกฺกโป อวิทฺธิ สาสงกฺกโป อโย วุจฺจติ ภิกขเว สัมมาสงกฺกโป”

แปลว่า **“ภิกษุทั้งหลาย ความดำริชอบคืออย่างไร ภิกษุทั้งหลาย คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้แล เราเรียกว่า ความดำริชอบ”** สามารถอธิบายขยายความเพิ่มเติมได้ดังนี้

1. ความดำริในการออกจากกาม (เนกขัมมสังกัปปะ)

ก. ทำไมจึงต้องมีความดำริในการออกจากกาม เบื้องต้นต้องทราบก่อนว่าอริยมรรคมีองค์ 8 โดยปริยายเบื้องสูงนี้เป็นทางดำเนินไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพื่อความดับภพทั้งปวง ทั้งกามภพ รูปภพ และอรูปรูปภพการที่จะพ้นจากกามได้ก็ต้องออกจากกามด้วยการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีให้ต่อเนื่องไปทุกภพทุกชาติ

ข. คุณของการหลีกออกจากกามผู้มีปรีชาชาญ ย่อมได้ความปลอดภัยไปรุ่งโรจน์เป็นอย่างยิ่ง เกษมจาก

เครื่องร้อยรัดทั้งปวง (โยคกษेम) ย่อมรู้สึกตนว่าได้ประสบภาวะใหม่ ชีวิตใหม่ อยู่ในโลกใหม่อันเรืองรอง ด้วยปัญญา ได้พบความจริงว่า โลกใหม่นี้ดีกว่า สะอาดกว่า มีความสุขกว่าโลกเก่าเป็นอันมาก

2. ความดำริในความไม่พยายาม (อัพยาบาทสังกัปปะ)

ก. ความหมายของความไม่พยายาม คือ ความปองร้าย มุ่งให้ผู้อื่นถึงความพินาศ เช่น คิดอยู่ในใจว่า เมื่อไรหนอคนนั้นจะถูกรถชนตาย ตกน้ำตาย ถูกฆ่าตาย ทรัพย์สมบัติพินาศ หรือถูกปล้น อย่างนี้แหละ เรียกว่า ความพยายาม ความไม่พยายาม คือ ความไม่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น ไม่ปรารถนาร้ายแก่เขา กล่าวอย่างสั้นว่ามีความปรารถนาดีแก่เขา

ข. โทษของความพยายาม ความพยายามเป็นไฟภายในอย่างหนึ่งที่มีอนุภาพเผาผลาญจิตใจของผู้สังสมมันไว้ ยิ่งมากเท่าใดก็จะยิ่งเผาเจ้าตัวให้เร่าร้อนมากเท่านั้น เมื่อออกจากตนเองก็ไปเผาคนอื่นให้เร่าร้อนสังคมเร่าร้อน

ค. คุณของความไม่พยายาม ผู้มีปัญญาเห็นแจ้งดังนี้ จึงได้ดำริในการไม่พยายาม คืออยู่ด้วยการให้อภัยในชีวิต ในทรัพย์สิน และในความรู้สึกของผู้อื่น คือไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายทรัพย์สิน และความทำลายความรู้สึกของผู้อื่น การให้อภัยจึงเป็นทานอันยิ่งใหญ่ อย่างหนึ่งเรียกว่า อภัยทาน ซึ่งเป็นทางดำเนินของปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่

3. ความดำริในการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสาสังกัปปะ)

ก. ความไม่เบียดเบียน คือการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพื่อความสุขหรือเพื่อประโยชน์ของตน มีสาเหตุมาจากความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง ต่างกับความพยายามตรงที่ว่าพยายามนั้นเป็นการผูกเวรจองเวร ผูกใจเจ็บกระทำตอบแก่ผู้ที่ทำตนก่อน ส่วนความเบียดเบียนนั้น อาจทำได้แม้แก่ผู้ที่ไม่เคยทำอะไรให้ตนเดือดร้อน

ข. โทษของการเบียดเบียน โลก โกรธ หลง เป็นอกุศลมูล คือ ต้นตอหรือต้นเหตุแห่งความชั่ว บุคคลย่อมเบียดเบียนผู้อื่นเพราะมี โลก หรือโกรธ หรือหลง อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในใจ หรือเพราะทั้ง 3 อย่างรวมกัน เมื่อคิดเบียดเบียนเขา ใจของตนก็เศร้าหมองเร่าร้อนเป็นทุกข์ นี่ก็จัดเป็นการเบียดเบียนตนเองให้ทุกข์ก่อนแล้วจึงยังความทุกข์นั้นไปสู่คนรอบข้างโดยตรง ส่วนทางอ้อมตัวเราก็ก็นเบียดเบียนตนเองไปแล้ว

ค. คุณของความไม่เบียดเบียน ทำให้เป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน เห็นซึ่งลงไปในความทุกข์ของผู้อื่น ความรู้สึกอันนั้นย่อมฉาบตามาที่ใบหน้า แววตา เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเข้าหา และมีความรักใคร่ไยดี เคารพนับถือ มีความสุข ความปราโมทย์เมื่อได้พบเห็น แม้ผู้มีใจกระด้างเมื่อได้สัมผัสกับความกรุณาของบุคคลเช่นนั้น ก็กลายเป็นความกระด้างลงกลายเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน ควรแก่การปลุกฝังคุณธรรมอื่นๆ ลงไป

3. สัมมาวาจา คือ การพูดชอบ

มีพระพุทธพจน์เป็นอุทเทสดังนี้ “กตมา จ ภิกขเว สุมมาวาจา ยา โช ภิกขเว มุสาวาทา เวมณี, ปิสุณาย วาจาเย เวมณี ผรุสสาย วาจาเย เวมณี สุมพฺปลาปาเววมณี อยฺ วุจฺจติ ภิกขเว สุมมาวาจา”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัมมาวาจาเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย การเว้นการพูดเท็จ เว้นการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา เหตุไฉนจึงทรงสอนให้เว้นทุจริต คือ การพูดไม่ดี 4 อย่าง ทำไมไม่ทรงสอนให้พูดอย่างนั้นอย่างนี้ จึงจะเป็นสัมมาวาจา”

สัมมาวาจานั้น ได้แก่วจีสัจจ 4 ประการ คือ

1. **มุสาวาทา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการโกหก มายา ล่อลวง ลับปรับ ให้ผู้อื่นเสียทรัพย์สิน ลึงของ
2. **ปิสุณาวาจา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการกล่าววาจาส่อเสียด ให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนใจ ให้เคืองแค้นขัดใจ ให้ได้รับความฉิบหาย
3. **พรุสวาจา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการกล่าววาจาหยาบคาย
4. **สัมผัปปลาปวาจา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการกล่าวคำตลกคะนอง เพ้อเจ้อ ไร้สาระ

4. สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ

มีพระพุทธพจน์เป็นอุทเทสดังนี้ “กตโม จ ภิกขเว สมฺมากมฺมโนโต ยา โข ภิกขเว ปาณาติปาตา เวมณี, อทินนาทานา เวมณี อภัย วุจฺจติ ภิกขเว สมฺมากมฺมโนโต”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัมมากัมมันตะเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลายงดการเว้นจากปาณาติบาต เว้นจาก อทินนาทาน เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ(การกระทำชอบ)”

สัมมากัมมันตะนั้น ได้แก่ กายสุจจ 3 ประการ คือ

1. **ปาณาติปาตา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ถึงตาย
2. **อทินนาทานา เวมณี** หมายถึง เว้นจากการลอบลักทรัพย์ของผู้อื่น หรือการถือเอาของของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยที่เจ้าของมิได้อนุญาต
3. **กาเมสุมิจฉาจาราเววมณี** หมายถึง เว้นจากการประพฤติผิดในกามต่อบุตรภรรยาหรือสามีของผู้อื่น

5. สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สัมมาอาชีวะ มุ่งเน้นถึงพระสาวกในบวรพุทธศาสนานี้ พึงปฏิบัติตน ละเสียดซึ่งมิจฉาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพโดยมิชอบธรรม ประกอบด้วยอนเสนา คือ หลอกหลวงด้วยการอวดอุตริมนุสสรธรรม ออกปากขอต่อคนที่ไม่ควรขอ ใช้เงินลงทุนหาผลประโยชน์ ต่อลากด้วยลาภ คือ ให้แต่น้อย เพื่อหวังผลตอบแทนมาก เป็นหมอเวทมนตร์เสกเป่า เป็นหมอรักษาโรค เป็นต้น แม้ไม่ได้เป็นนักบวช แต่เป็นผู้ที่นับถือพระรัตนตรัยแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านยังทรงตรัสว่า

“อุบาสก ผู้นับถือพระรัตนตรัย ไม่ควร ทำการค้าขาย 5 อย่างคือ

- 1 คำขายเครื่องประหาร
- 2 คำขายมนุษย์
- 3 คำขายสัตว์เป็นเพื่อทำเป็นอาหาร
- 4 คำขายน้ำเมา
- 5 คำขายยาพิษ”

เพราะทรงเห็นว่า การค้าขายสิ่งทั้งหลายเหล่านี้จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนใจในภายหลัง และยังขัดต่อคำสอนของพระองค์อีกด้วย การเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรมให้เป็นที่สรรเสริญแห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย

6. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ

ความเพียรชอบ จัดเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง เป็นคุณธรรมที่ศาสนิกชนของทุกศาสนา ยกย่อง นักปราชญ์ทั้งปวงสรรเสริญ ความเพียรเป็นค้ำกลางๆ และเป็นดาบสองคมอยู่สุดแล้วแต่บุคคลจะ ใช้ความเพียรไปในทางใด ถ้าใช้ไปในทางที่ชอบก็เป็นสัมมาวายามะ ก่อให้เกิดมีความสุข ความเจริญเป็นผล ถ้าใช้ไปในทางไม่ชอบเป็นมิถิลาวายามะ เช่น ความพยายามของโจรก็มีความทุกข์ ความต่ำทรามเป็นผล

วายามะ และ วิริยะ มีความหมายอย่างเดียวกัน ต่างแต่พยัญชนะเท่านั้น ในพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสาวก และนักปราชญ์ทั้งหลายได้สรรเสริญความเพียรไว้มาก อย่างเช่น ในขุททกนิกาय จริยาปิฎก เล่มที่ 33 หน้าที่ 595 กล่าวไว้ว่า “ท่านทั้งหลายเห็นความเกียจคร้านเป็นภัย เห็นความเพียรเป็นธรรมเกษม คือ ปลอดภัยแล้ว จงเป็นผู้มีความเพียรสม่ำเสมอเถิด นี่เป็นพุทธานุศาสนี (การพร่ำสอนของพระพุทธเจ้า)”

องค์สมเด็จพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงทำความเพียรเพื่อบรรลุพระโพธิญาณ ทรงตั้งจุดมุ่งหมายปธาน ความเพียรอันประกอบด้วยองค์ 4 ว่า “เลือดและเนื้อ ในสรีระของเราจะเหือดแห้งไป เหลือแต่เอ็นและกระดูก ก็ช่างเถิด ถ้ายังไม่บรรลุผลที่เราต้องการ คือ สัพพัญญุตญาณแล้ว จะไม่ยอมหยุดความเพียรเป็นอันขาด” อย่างนี้เรียกว่า ทรงทำความเพียรแบบ “มอบกายมอบชีวิต” ไม่ทรงอาลัยในชีวิต ในที่สุดพระองค์ก็ได้บรรลุผลสมความมุ่งหมาย คือ ได้ตรัสรู้อนัตตสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัมมาวายามะที่ปรากฏในมัคควิภังคสูตร สูตรที่ว่าด้วยการจำแนกมรรค พระพุทธองค์ทรงนิทเทส (บทยาย) สัมมาวายามะ ไว้ว่า

1. สังวรปธาน คือ เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น
2. ปธานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
3. ภาวนापธาน คือ เพียรให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น
4. อนุรักษ์นปธาน คือ เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ดำรงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

รวมความว่า ทรงหนุนให้เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วเพียรให้ความดีเกิดขึ้น เพียรรักษาความดีให้ดำรงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

7. สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ

มรรคข้อนี้ ในพระบาลีมีคควิกงคสูตร อธิบายว่า การระลึกในสติปัฏฐาน 4 คือระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม ให้รู้ตามเป็นจริง เพื่อไม่หลงในสิ่งเหล่านั้น เพื่อเข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องของกาย เรื่องของความรู้สึก เรื่องของจิต และเรื่องของธรรมที่เกี่ยวกับจิต กล่าวคือ ปรากฏการณ์อันเกิดขึ้นกับจิต ให้รู้ว่อย่างไร ไหน ทำให้จิตเสื่อม อยา่งไหนทำให้จิตเจริญ

สติปัฏฐาน 4 นี้พระพุทธเจ้าทรงยกย่องมาก ทรงยกย่องไว้ตั้งแต่เริ่มต้นของสติปัฏฐานสูตรว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สุตตานิ วิสุทฺธิยา” เป็นอาทิ แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเอก มีอยู่เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย (ผู้เดินไป) เพื่อล่องพ้น หรือข้ามแดนแห่งความโศกความเศร้าครวญรำพัน เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ควรรู้ นารู้ และเพื่อทำนิพพานให้แจ้งทาง ดังกล่าวนี้คือสติปัฏฐาน 4”

สัมมาสติ ความหมายในเบื้องต้น หมายถึง สติที่ระลึกนึกคิดในเรื่องบุญ เป็นต้นว่า คิดที่จะบำเพ็ญทาน รักษาศีล ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ระลึกถึงผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น

ส่วนสัมมาสติ ความหมายโดยเบื้องสูงหมายถึง การบำเพ็ญสติปัฏฐาน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อันได้แก่การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามสภาวะที่สิ่งนั้นเป็น อยู่ตามปกติมี 4 ประการ ในการอธิบายความหมายของสติปัฏฐาน 4 จะขอนำพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนีมาประกอบการอธิบายขยายความ เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

กายานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่เนืองๆ การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่เนืองๆ คือ การเห็นกายต่างๆ ซึ่งซ้อนอยู่ภายในกายมนุษย์นี้ นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียดหรือกายฝัน จนกระทั่งถึง กายธรรมระดับต่างๆ

เวทนานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกอยู่เนืองๆ การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา นี้ ในระดับต้นนั้น คือ การเห็นสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ของกายในกายที่ซ้อนกันอยู่ เวทนาภายนอกคือเวทนาของกายมนุษย์ เวทนาภายใน คือ เวทนาของกายภายใน ตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียด เข้าไปตามลำดับ

จิตตานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกอยู่เนืองๆ การพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เนืองๆ หมายถึง การรู้ชัดถึงสภาวะจิตตลอดเวลา เช่น ถ้าจิตระคนด้วยราคะ หรือ โทสะ หรือ โมหะ ก็รู้ชัดว่าจิตระคนด้วยกิเลสอย่างใด หรือถ้าจิตหลุดพ้น ก็รู้ชัดว่าจิตหลุดพ้น ไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น จิตภายนอก คือ จิตของกายมนุษย์ ส่วนจิตภายใน คือ จิตของกายภายใน นับแต่กายมนุษย์ละเอียด เป็นต้น ไป

ธัมมานุปัสสนา คือ การพิจารณาธรรมภายในและภายนอกอยู่เนืองๆ การพิจารณาเห็นธรรมภายใน คือ เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายภายในต่างๆ ตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียดเข้าไปตามลำดับ ส่วนการพิจารณาเห็นธรรมภายนอกนั้นคือ เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบ หากปราศจากดวงธรรมเหล่านี้เสียแล้ว กายต่างๆ ก็มีอาจดำรงอยู่ได้

8. สัมมาสมาธิ คือ สมาธิชอบ

สมาธิ เป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จทุกอย่าง แต่คนส่วนมากพอได้ยินคำว่า สมาธิ ใจก็หนีไปถึงฉาน วิปัสสนาชั้นสูง ความจริงแล้วสมาธิต้องใช้ในการงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะงานสูงต่ำอย่างไร จะต่างกันก็แต่ว่า จะต้องใช้สมาธิสูงต่ำเพียงใด สมาธิเพียงเบาบางหรือเข้มข้นเพียงไร

สมาธิ คือ ลักษณะที่จิตแน่วแน่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย วุ่นวายไปในอารมณ์อื่นอันเป็นเหตุภายนอก เหมือนเสาเรือนที่ปักลงมั่นคงย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกไม่โคลงอนั่นใด ดวงจิตที่มั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉนั้นนั้น ย่อมไม่ออกแวกหวั่นไหว กระแสดวงจิตก็เหมือนกระแส น้ำ ถ้าฟุ้งไปทางเดียว ก็มีกำลังแรง เมื่อแยกไปหลายทาง กำลังแรงก็อ่อนลง สมาธินี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง กุศลธรรมทั้งปวง จะสำเร็จได้ก็ด้วยสมาธิจิตของเราเองเป็นสำคัญ สมาธิจิตนี้เป็นที่ประชุมไว้ ซึ่งกุศลธรรมทั้งปวง กองกุศลทั้งปวงจะมีผลมาก ก็ด้วยอาศัยสมาธิจิต สมาธิแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ขณิกสมาธิ ได้แก่สมาธิจิตแห่งเราท่านทั้งปวงที่ตั้งมั่นได้ในระยะสั้นๆ ชั่วขณะข้างกระดิกหูเพียงทีเดียว ก็ได้ชื่อว่า ขณิกสมาธิ

อุปจารสมาธิ ได้แก่ สมาธิจิตอันตั้งมั่นลงในที่ใกล้จะได้ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน อยู่แล้ว

อัปปนาสมาธิ ได้แก่ องค์ฌาน มีปฐมฌานเป็นต้น จิตที่ตั้งอยู่ในฌานทั้ง 4 นั้น ได้ชื่อว่า อัปปนาสมาธิ

ในพระธรรมเทศนาเรื่อง สมาธิ หลวงปู่วัดปากน้ำ กล่าวถึงสมาธิแบ่งเป็น สมาธิในปริยายเบื้องต่ำ และสมาธิในปริยายเบื้องสูง สมาธิในปริยายเบื้องต่ำ ถือเอาตามพระบาลีว่า อธิ อริยสาวโก แปลว่า พระอริยสาวกในพระธรรมวินัย ไวสุศคารมมณฺเฑ กริตวา ทำให้ปราศจากอารมณ์ทั้ง 6 ทาง ตา (รูปารมณฺ) ทางหู (สัทธารมณฺ) ทางจมูก (คันธารมณฺ) ทางลิ้น (รสรมณฺ) ทางกาย (โผฏฐัพพารมณฺ) ทางใจ (ธรรมารมณฺ) ไม่ได้เกี่ยวแก่ใจเลย ได้สมาธิในความตั้งมั่น ได้ซึ่งความที่จิตเป็นหนึ่ง สมาธิในทางปฏิบัติ ผู้ได้ ผู้ถึง เห็นปรากฏชัดทีเดียว เริ่มแรกเป็นการกำหนด บริกรรมนิมิต คือสิ่งที่กำหนดในระยะแรกสุดเพื่อภาวนา บริกรรมนิมิตเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิด เมื่อจิตตั้งมั่นเริ่มเป็นอุปจารสมาธิ แทนขณิกสมาธิ จะเห็นบริกรรมนิมิต ติดอยู่ภายในใจเป็นมโนภาพ แม้หลับตาก็จะเห็นชัดเหมือนยิ่งกว่าลืมตาเห็นคือ เมื่อบริกรรมนิมิต เปลี่ยนเป็นอุคคหนิมิต อุคคหนิมิตที่ตั้งมั่นยิ่งขึ้นเป็นอุปจารสมาธิอย่างสมบูรณ์ อุคคหนิมิตจะเปลี่ยนเป็นปฏิภาคนิมิตชัดเจน สามารถเปลี่ยนขนาดรูปร่างได้ อุคคหนิมิตและปฏิภาคนิมิตเป็นนิมิต ที่ต้องทำให้เจริญ จำเป็นต้องรักษาให้ดีขึ้นกว่า อัปปนาสมาธิจะเกิดขึ้นและสำเร็จเป็น “ฌาน” ซึ่งเป็นสมาธิปริยายเบื้องสูง

สรุปว่า สัมมาสมาธิในเบื้องต่ำ หมายถึง ความตั้งใจแน่วแน่นไม่ย่อหย่อนแห่งจิตในขณะบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา สดับฟังพระธรรมเทศนา ความแน่วแน่นแห่งจิตในขณะบำเพ็ญกุศลธรรมดังกล่าว แต่ละขณะ จัดเป็นขณิกสมาธิและอุปจารสมาธิจึงถือว่าเป็นสัมมาสมาธิด้วย

สัมมาสมาธิในเบื้องสูง จึงหมายถึง สมาธิระดับอัปปนาสมาธิ คือ สภาวะที่จิตสงบจากกิเลสภาม และวัฏฏกามแล้ว เข้าปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน พระอริยบุคคลทั้งหลายจะสำเร็จซึ่งมรรคผลนิพพานนั้นด้วยสมาธิจิตนี้เอง สมาธิจิตจึงเป็นที่สรรเสริญของพระอริยเจ้าทั้งปวง

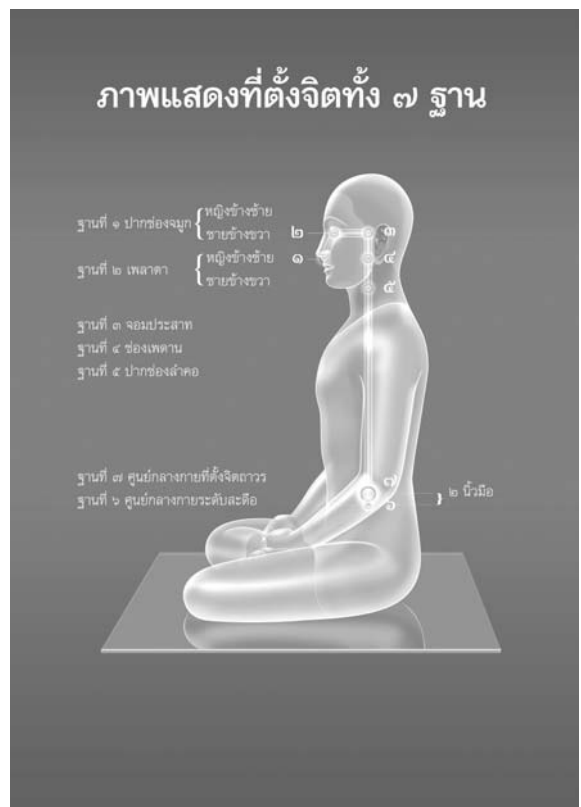
สรุป

มรรคทั้ง 8 ประการนั้น เป็นปัจจัยเกื้อกูลกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ ในเชิงทฤษฎีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติมรรคมืองค์ 8 ที่เป็นรูปธรรมได้ด้วยการสั่งสมความดีมีทาน ศีล ภavana เพื่อสะสมให้ครบแน่นยิ่งขึ้นไป โดยจะพิจารณาเห็นเป็นหลักการตามนี้ว่า เมื่อบุคคลสร้างกุศลกรรม มีทานและศีล เป็นต้น จะก่อให้เกิดอานิสงส์ได้สมบัติ 3 ประการ เมื่อบุคคลมีปัญหาหยั่งรู้เช่นนี้แล้ว ก็จัดได้ว่า มีสัมมาทิฐิบังเกิดในสันดาน บุคคลผู้มีความดำริที่จะสร้างกุศลกรรม มีทานและศีล การมีความดำริที่จะเว้นจากวจีทุจริต กายทุจริต และมีฉาอาชีวะ ในขณะที่บำเพ็ญกุศล ย่อมได้ชื่อว่า สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ การมีความดำริพากเพียรในการสร้างกุศลกรรม ย่อมได้ชื่อว่า สัมมาวายามะ บังเกิดขึ้นในสันดาน การมีความคิดที่คอยระลึกถึงการสร้างกุศลกรรมอยู่เป็นนิจกาล ได้ชื่อว่า สัมมาสติ บังเกิดขึ้นในสันดาน ความคิดที่ยังจิตให้ตั้งมั่นเป็นอารมณ์เดียว คือ เอกัคคตา ย่อมได้ชื่อว่า มีสัมมาสมาธิ บังเกิดในสันดาน

มรรคมืองค์ 8 ประการนี้ ย่อมบังเกิดในภูมิทั้ง 4 คือ กามาพจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ เมื่อบังเกิดในโลกุตตรภูมิ ก็ได้ชื่อว่าโลกุตตรมรรค เมื่อบังเกิดในกามาพจรภูมิก็ได้ชื่อว่าโลกิยมรรค มรรคอันเป็นโลกิยนั่น คือ สัตบุรุษผู้มีศรัทธาสร้างกุศลอันประกอบด้วยการทำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภavana และสดับฟังพระธรรมเทศนาเป็นสำคัญ หมายความว่า ถ้าบุคคลบำเพ็ญทาน รักษาศีล บำเพ็ญเพียรภavana และสดับฟังพระธรรมเทศนาเวลาใด เวลานั้นก็ได้ชื่อว่า บำเพ็ญมรรคมืองค์ 8 ทั้งนี้เพราะมรรคทั้ง 8 ประการนี้เกิดขึ้นด้วยการทำกุศลทั้งปวงนั้นๆ ทุกครั้ง

8.2.3 มัชฌิมาปฏิปทาในทางปฏิบัติ¹

มัชฌิมาปฏิปทาที่กล่าวถึงในหัวข้อ 8.2.2 นั้น เป็นเรื่องของภาคทฤษฎีที่ทำให้เราได้เข้าใจความหมายของมรรคมืองค์ 8 ได้ในระดับหนึ่ง แต่ในเชิงปฏิบัตินั้น พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนีได้ปรารภไว้ในพระธรรมเทศนาเรื่องอัมมจักกัปปวัตตนสูตร แสดงไว้เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2498 ว่า เรื่องกลางนี้เป็นเรื่องลึกซึ้งยิ่งนัก ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเข้าใจกันเลย แท้จริงแล้วธรรมที่เรียกว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นกลางนั้น หมายถึง การส่งใจเข้าไปหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ เราจะหาศูนย์กลางกายของเราได้โดยจินตนาการว่าซึ่งเส้นตายสองเส้น เส้นหนึ่งซึ่งจากสะดือตรงไปทะลุสันหลัง อีกเส้นหนึ่งจากลิ้นข้างด้านซ้ายตรงไปทะลุด้านขวา ณ จุดที่เส้นตัดกันซึ่งขนาดเล็กเท่ากับปลายเข็ม คือ ศูนย์กลางกายฐานที่ 6 เหนือจุดตัดขึ้นมาสองนิ้วมือ คือ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7

¹ ทตตชิว ภิกขุ, ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร, หน้า 134.

ณฐานที่ 7 นี้คือศูนย์กลางกายอันเป็นที่ตั้งถาวรของใจ นอกจากนี้ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ยังเป็นที่สถิตของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมนี้มีขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่มีลักษณะใสบริสุทธิ์ เมื่อแรกที่คนเรามาเกิด เราก็เอาใจหยุดอยู่ตรงกลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี้ เวลาหลับ ใจก็อยู่ตรงกลางดวงธรรมนี้ เวลาตาย ใจเราก็อยู่ตรงกลางดวงธรรมนี้ เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี้แหละ เป็นทั้งที่เกิด ที่ดับ ที่หลับ และที่ตื่น ของมนุษย์ทุกคน

พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี ได้อรรถาธิบายต่อไปว่า การที่เราสามารถน้อมใจไปหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายได้นั้นแหละได้ชื่อว่า มัชฌิมา พอหยุดได้ก็หมดดิหัดชั่ว คือ จัดเป็นดีก็มีได้ จัดเป็นชั่วก็มีได้ จัดเป็นบุญก็มีได้ จัดเป็นบาปก็มีได้ ต้องจัดเป็นกลาง พอหยุดได้แล้ว ย่อมห่างจากหนทางที่สุดทั้งสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตทิลกณานุโยค ห่างจากที่สุดทั้งสองนี้ คือทางไปทางถึงอรหัตผลนั่นเอง นี่เป็นความหมายของพระบาลีที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รับสั่งว่า ตถาคเตนอภิสมฺพุทฺธา แปลว่า พระตถาคตเจ้ารู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง

เมื่อเราทำใจให้หยุดนิ่ง อยู่ตรงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี้ ถือได้ว่ามีใจเป็นปกติ ครั้นปฏิบัติได้ถูกส่วน นั่นคือ มรรคทั้ง 8 ประการ มาประชุมพร้อมกันตรงศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ก็จะปรากฏดวงใสขึ้น เรียกว่า **ดวงปฐมมรรค** หรือ **ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัญญา** ใสบริสุทธิ์ประดุจคันฉ่อง ขนาดเท่าดวงจันทร์หรือดวงอาทิตย์ ปรากฏขึ้นมาตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น เมื่อหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัญญาต่อไปอีก พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงศีล มีขนาดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน เมื่อหยุดอยู่กลางดวงศีลอีก พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงสมาธิ เมื่อหยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงปัญญา เมื่อหยุดอยู่กลางดวงปัญญา พอถูกส่วน ก็จะเข้าถึงดวงวิมุตติ เมื่อหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ก็จะเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เมื่อหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด

ทั้งหมดนี้คือลำดับขั้นการปฏิบัติอันเป็นกลาง ซึ่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ และปฏิบัติแล้วด้วยพระปัญญาอันยิ่ง เมื่อใจเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้ว จึงเป็นอันหมดหน้าที่ของกายมนุษย์หยาบ ลำดับไปย่อมเป็นหน้าที่ของกายมนุษย์ละเอียด

ใจของกายมนุษย์ละเอียด ก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนก็จะเห็นดวงธรรมานุสสนาสติปัญญา เมื่อหยุดอยู่กลางดวงธรรมานุสสนาสติปัญญา พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงศีล เมื่อหยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงสมาธิ เมื่อใจหยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงปัญญา เมื่อใจหยุดอยู่กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงวิมุตติ เมื่อหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เมื่อหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนก็จะเข้าถึงกายทิพย์

เราคงจะได้เห็นแล้วว่า ลำดับขั้นการสงใจเข้าไปใน “กลาง” จากดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไปจนถึงกายมนุษย์ละเอียด และจากดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดไปจนถึงกายทิพย์นั้น มีลักษณะ และขั้นตอนทำนองเดียวกัน คือ ต้องวางใจหยุดนิ่งอยู่กลางศูนย์กลางกายฐานที่ 7 พอถูกส่วนก็เห็นดวงธรรมานุสสนาสติปัญญา เมื่อใจหยุดอยู่กลางดวงธรรมานุสสนาสติปัญญา พอถูกส่วนก็เข้าถึงดวงศีล เมื่อวางใจในทำนองเดียวกันพอถูกส่วนก็จะเข้าถึงดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ตามลำดับ

โดยการสงใจในทำนองเดียวกันนี้ ใจของกายทิพย์ก็จะเข้าถึงกายทิพย์ละเอียดเข้าไปรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจของกายทิพย์ละเอียด ครั้นแล้วใจของกายทิพย์ละเอียดก็จะเข้าถึงกายรูปพรหมเข้าไปติดแน่นอยู่กับใจของกายรูปพรหม ต่อจากนั้น ใจของกายรูปพรหมก็จะเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด จากกายรูปพรหมละเอียดก็จะเข้าถึงกายอรูปพรหม จากกายอรูปพรหมก็จะเข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด จากกายอรูปพรหมละเอียดก็จะเข้าถึงกายธรรม หรือธรรมกายนั่นเอง

การดำเนินจิตเข้าไปภายในเช่นนี้ คือสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ตามเห็นภายในกาย เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น จึงอาจจะเปรียบได้กับการเดินทางของเราในปัจจุบัน เป็นต้นว่าจะต้องเริ่มจากการโดยสารจักรยานยนต์รับจ้างออกจากบ้าน เพื่อไปลงเรือข้ามฟากแม่น้ำ แล้วโดยสารรถยนต์ เพื่อไปต่อรถไฟ หรือเครื่องบินต่อไป จนกระทั่งบรรลุดุจดหมายปลายทาง

เราพอจะเข้าใจแล้วว่า ดวงและกายต่างๆ นับตั้งแต่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ จนถึงกายธรรมนั้น เป็นทางผ่านของใจ และมีลักษณะซ้อนกันอยู่ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ 7 นั่นเอง

8.2.4 มรรคมีองค์ 8 เกิดขึ้นพร้อมกัน

มรรคทั้ง 8 ประการนี้ เมื่อบังเกิดย่อมบังเกิดพร้อมกันทั้ง 8 ประการ ดังพระอัญญาโกณฑัญญะเถระเจ้า ได้ฟังพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แล้วสำเร็จพระโสดาปัตติผลฉะนั้น มรรคทั้ง 8 อันยังจิตให้บรรลุโสดาปัตติผลนั้น เกิดขึ้นพร้อมกันทั้ง 8 ประการ กล่าวคือ สัมมาทิฐิ อันได้แก่ปัญญานั้น ตรัสรู้ริยัลทั้ง 4 ประการโดยรู้แจ้งว่า อุปาทานชั้นทั้ง 5 นั้น ชื่อทุกขอริยัล เพราะเป็นเหตุที่เกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง รู้แจ้งว่า ตัณหาอันก่อให้เกิดอุปาทานชั้นนั้น ชื่อ ทุกขสมุทัยอริยัล รู้แจ้งว่า อากาโรที่ดับตัณหาได้เด็ดขาดมิให้บังเกิดขึ้นอีกได้นั้น ชื่อทุกขนิโรธอริยัล รู้แจ้งว่า มรรคทั้ง 8 นั้น ชื่อทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยัล

ส่วนสัมมาสังกัปปะ คือ วิตก หรือดำริ ก็สามารถละเสียได้เด็ดขาด ซึ่งมีฉาวิตก 3 ประการ อันได้แก่ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก

ลัมมาวาจา นั้น ก็สามารละเสียได้เด็ดขาด ซึ่งมีจฉวาจา 4 ประการ อันได้แก่ มุสวาท ปิสฺฐา-
วาจา ผรุสวาจา และลัมผัปปลาปวาจา

ลัมมากัมมันตะ นั้น ก็สามารละเสียได้เด็ดขาด ซึ่งมีจฉกัมมันตะ 3 ประการ คือ ปาณาติบาต
อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร

ลัมมาวายามะ คือ วิริยะ นั้น ก็สามารละมิฉฉาวยามะได้เด็ดขาด อันได้แก่อกุศล อันบังเกิดแล้ว
ให้ขาดไปจากสันดาน ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นอกุศลที่ยังไม่บังเกิด มิให้บังเกิดขึ้นได้ ยังกุศลอันมิเคยบังเกิดมา
ก่อน คือ โสดาปัตติมรรคจิตให้บังเกิดขึ้น และยังกุศลอันบังเกิดแล้วให้พัฒนาอื่นๆ ขึ้นไป

ลัมมาสติ อันเป็นไปในอารมณทั้ง 4 ก็พิจารณา रूप ชันธว่า ตกอยู่ใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา พิจารณาเห็นว่า เวทนา ชันธนั้นเองที่เป็นทุกขัง พิจารณาเห็นว่า วิญญาณ ชันธ คือ จิต นั้นเป็น
อนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ ดับเกิดอยู่ตลอดเวลา พิจารณาเห็นสัญญา ชันธ และสังขาร ชันธว่าเป็นอนัตตา คือ ควบคุมไม่ได้

มรรคทั้ง 8 นี้ บังเกิดพร้อมกันในโสดาปัตติมรรคจิตและกระทำกิจต่างๆ กันดังนี้ คือ ลัมมา-
สังกัปปะ เป็นปัจจัยแก่ลัมมาทิฏฐิ มีอุปมาดุจมืออันเป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ คือ เมื่อบุคคลจะมองดูสิ่งต่างๆ
เช่น เงินและทอง ก็ใช้มือหยิบเงินและทองนั้นพลิกกลับไปกลับมา จักขุคือดวงตานั้นมองดูแล้ว ก็รู้ว่าเงินและทอง
นั้นดีหรือไม่ ข้อนี้มีอุปมาฉันใด การที่ลัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัยแก่ลัมมาทิฏฐิ ก็มีอุปมาฉันนั้น คือ
ลัมมาสังกัปปะยังให้เกิดตำรารามณอยู่เรื่อยๆ ลัมมาทิฏฐิจึงทำหน้าที่พิจารณาอารมณนั้นว่าธรรมหมุ่นี
เป็นกามาวจร ธรรมหมุ่นีเป็นรูปาวจร ธรรมหมุ่นีเป็นอรูปาวจร แล้วก็นำไปพิจารณาต่อในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
ลัมมาสังกัปปะ เป็นเสมือนพนักงานนำเสนอ ตำรารามณให้กับลัมมาทิฏฐิในทำนองเดียวกับมือ ซึ่งจับเงิน
และทองพลิกกลับไปกลับมาให้จักขุมองฉะนั้น

ลัมมาวาจาและลัมมากัมมันตะ ก็เป็นเหตุปัจจัยให้แก่ลัมมาอาชีวะ ด้วยเหตุว่าเมื่อกายกรรม วชิกรรม
สุจริตแล้ว การเลี้ยงชีพย่อมสุจริตตามไปด้วย

ส่วนลัมมาวายามะและลัมมาสติ ก็เป็นเหตุปัจจัยให้แก่ลัมมาสมาธิ อุปมาเสมือนบุรุษ 3 คนเป็น
สหายกัน ชวนกันเข้าไปในอุทยาน ครั้นบุรุษคนที่หนึ่งเห็นดอกจำปาก็ปรารถนาจะได้ดอกไม้ นั้น แต่ต้นจำปา
นั้นอยู่สูงสุดเอื้อม สหายคนที่หนึ่งจึงก้มหลังให้เหยียบ สหายอีกคนหนึ่งก็น้อมกายลงให้จับ บุรุษนั้นก็เหยียบ
หลังสหายคนหนึ่ง และจับบ่าสหายอีกคนหนึ่ง จึงสามารถเก็บดอกจำปามาได้ ข้อนี้มีอุปมาฉันใด ลัมมาวายามะ
ก็เปรียบเสมือนบุรุษผู้ก้มหลังให้เหยียบ ลัมมาสติเปรียบเสมือนบุรุษผู้น้อมบ่าลงให้จับ ลัมมาสมาธิ
นั้นเปรียบประดุจบุรุษผู้เหยียบหลังสหายแล้วเก็บดอกจำปาได้ การที่ลัมมาวายามะกับลัมมาสติเป็นปัจจัย
ให้แก่ ลัมมาสมาธิ ซึ่งมุ่งเอาพระนิพพานเป็นอารมณ ย่อมอุปมาดุจบุรุษทั้ง 3 คนที่เป็นสหายกัน

สรุป

มรรคมืองค์ 8 เป็นธรรมอันอุดมล้ำเลิศประเสริฐยิ่งของพระอรียเจ้า เปรียบประดุจบรมจักรพรรดิ
ผู้ทรงไว้ซึ่งพระเดชานุภาพอันสูงส่ง เหล่าอริราชทั้งมวล ย่อมสยดสยอง ไม่อาจต้านทานต่อราชฤทธิ์ของ
พระองค์ได้ มรรคมืองค์ 8 เป็นที่รวมแห่งโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง แม่น้ำน้อยใหญ่บรรดามีในโลกนี้ ย่อม

¹ หมายถึง ผู้หยั่งลงสู่ความเพียร ผู้ประกอบความเพียร ผู้เจริญภาวนา

หลังไหลลงสู่มหาสมุทรทั้งสิ้น ฉันทิ มรรคมืองค์ 8 นี้ก็เป็นองค์ประชุมแห่งโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง อันประกอบด้วยสติปัญญา 4 สัมมัตถาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 และโพชฌงค์ 7 ฉะนั้น

องค์มรรค 8 ประการนี้ ถ้าจะจัดโดยขั้น ก็อาจจะจัดได้เป็น 3 ขั้น คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะจัดอยู่ในปัญญาขั้น สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในศีลขั้น ส่วนสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิจัดอยู่ในสมาธิขั้น อธิบายว่า ผู้เป็นอริยสาวก (สาวกพุทธะ) ก็พึงกำจัดอวิชชาคือตัวโมหะ อันเป็นเหตุให้ลุ่มหลงเสียด้วยปัญญาขั้น กำจัดโทสะคือตัวพยาบาทเสียด้วยศีลขั้น และกำจัดโลภะเสียด้วยสมาธิขั้น

เพราะฉะนั้น มัชฌิมาปฏิปทาอันประกอบด้วยอริยมรรคมืองค์ 8 จึงมีคุณสมบัติครบถ้วนในการประหารกิเลสให้หมดสิ้นไปจากใจ นำไปสู่ความหลุดพ้นจากอำนาจกิเลสที่ครอบงำ เข้าสู่ความเป็นพุทธะไปตามลำดับ

8.3 การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพุทธะไปตามลำดับ

ดังที่กล่าวมาโดยลำดับแล้ว ในเรื่องการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพุทธะ คือ ผู้รู้ภายใน ต้องปฏิบัติ ตามทางสายกลาง อันมีข้อปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 นั้น จำเป็นต้องรวมองค์ทั้ง 7 เบื้องต้นตั้งแต่สัมมาทิฏฐิ จนถึงสัมมาสติ ด้วยสัมมาสมาธิ เพื่อให้มีกำลังในการประหารกิเลสได้ เหมือนการใช้แวนแกวรวมแสงจากพระอาทิตย์เพื่อให้เกิดความร้อนและสามารถนำไฟที่เกิดขึ้นนั้นไปเผาล้างต่างๆ ได้ เช่นเดียวกัน เมื่อพลัง บริสุทธิ รวมหยุดเป็นจุดเดียวก็สามารถใช้ในการประหารกิเลสได้ ดังนั้น สมาธิจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ในการเดินทางสู่ผู้รู้ภายใน

จากหัวข้อที่กล่าวถึงการเข้าถึงพุทธะด้วยมัชฌิมาปฏิปทาในเชิงปฏิบัติ จะเห็นลำดับขั้นตอนของการดำเนินตามทางสายกลางด้วยการวางใจในกลางดวงและกาย จนถึงกายที่ละเอียดลุ่มลึกไปตามลำดับกิเลสเป็นขั้นๆ ไป ในส่วนของหัวข้อนี้จะขยายความเพิ่มเติมต่อจากหัวข้อดังกล่าว ในส่วนของการเข้าถึงพุทธะไปตามลำดับดังนี้

ขณะที่โยคาวจร¹บำเพ็ญมรรคมืองค์ 8 ได้บริสุทธิบริบูรณ์และถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือสงใจเข้าไปอยู่ในตัว ตั้งมั่นอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 แล้ว ใจจะปล่อยวางจากอารมณ์ภายนอก ครั้งปฏิบัติได้ถูกส่วน ก็จะได้เห็นดวงใสสะอาดบริสุทธิ์เกิดขึ้น ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ดวงใสนี้เรียกว่า ดวงปฐมมรรค หรือดวงธรรมานุปัสสนาสติปัญญา อย่างเล็กมีขนาดเท่าดวงดาวในอากาศ อย่างกลางขนาดดวงจันทร์ในคืนวันเพ็ญ อย่างใหญ่ก็ขนาดดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงวัน ดวงปฐมมรรคเกิดขึ้นจากการประชุมพร้อมกันของมรรคมืองค์ 8 หรือเรียกว่า มรรคสมังคี ซึ่งเป็นต้นทางเดินของใจไปสู่อายตนะนิพพาน

เมื่อโยคาวจรดำเนินจิตบรรลู่ถึงดวงปฐมมรรคแล้ว ถ้าวางจิตนิ่งอยู่กับที่ จิตก็อาจจะถอยกลับมาสู่อารมณ์ภายนอกดังเดิม ดังนั้นพระมงคลเทพมุนีจึงสอนมิให้วางจิตอยู่กับที่ แต่ให้ดำเนินจิตเข้าสู่กลางดวงปฐมมรรคนั้น ไม่ข้ามมรรคสมังคีก็จะขยายออกกว้าง จิตก็จะดำเนินสู่ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ตามลำดับ ดวงเหล่านี้มีลักษณะซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ เมื่อดำเนินจิตต่อไปอีกก็จะพบ

¹ หมายถึง ผู้หยั่งลงสู่ความเพียร ผู้ประกอบความเพียร ผู้เจริญภาวนา

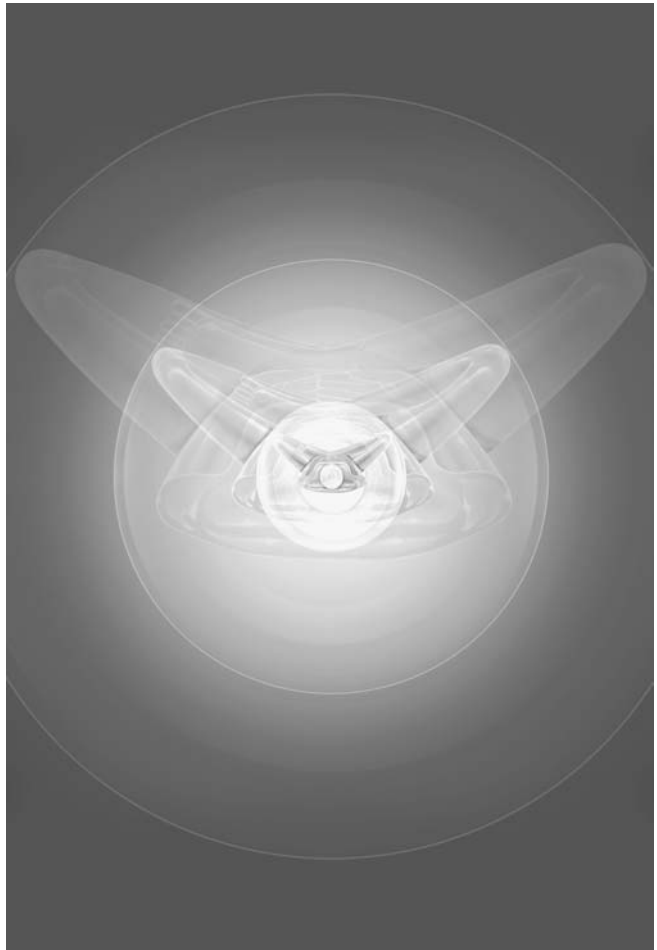
ภายในกาย ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ซึ่งพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า ให้ตามเห็น
ภายในกายเข้าไปเรื่อยๆ กายต่างๆ ที่เห็นอยู่
ภายในนั้นหากเป็นกายที่ตกอยู่ในไตรลักษณ์
คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ก็จง
ปล่อยวางเสีย แล้วดำเนินจิตผ่านไปเรื่อยๆ จน
เข้าถึงกายธรรม ซึ่งเป็นกายละเอียดที่สุด

กายต่างๆ อันตกอยู่ในไตรลักษณ์ และ
อยู่ระหว่างดวงปฐมมรรคกับกายธรรมนั้นได้แก่
กายมนุษย์- ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด
กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูป
พรหม กายอรูปพรหม ละเอียด กายเหล่านี้
ล้วนประกอบด้วยเบญจขันธ์ หรือขันธ์ 5 อัน
ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

ส่วนกายธรรมนั้นมิได้ตกอยู่ในไตร
ลักษณ์ จึงเรียกว่า ธรรมขันธ์ ด้วยเหตุว่า เวทนา
สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันมีอยู่ในกาย
ธรรมนั้น ถูกกลั่นจนใสสะอาดบริสุทธิ์ กระนั้น
ก็ตามธรรมกาย¹ ยังถูกจำแนกออก เป็นหลาย
ระดับด้วยกัน ด้วยเหตุว่ามีความบริสุทธิ์ต่างกัน

กายธรรมระดับต้นที่สุด ซึ่งอยู่ถัดจากกายอรูปพรหมละเอียดเข้าไปนั้น คือ กายธรรมโคตรภู ถัด
ไปเป็นกายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมพระโสดาบัน กายธรรมพระโสดาบันละเอียด กายธรรมพระสกิทาคามี
กายธรรมพระสกิทาคามีละเอียด กายธรรมพระอนาคามี กายธรรมพระอนาคามีละเอียด กายธรรมพระอรหัต
กายธรรมพระอรหัตละเอียด รวมทั้งสิ้น 10 กายด้วยกัน

การละกิเลสออกเป็นขั้นๆ โยคาวจรผู้เจริญมรรคมืองค์ 8 ได้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และถูกต้องตามหลัก
มัชฌิมาปฏิปทาแล้วใจก็ว่างเว้นจากความยินดียินร้ายทั้งปวง มีแต่ความวางเฉยที่มีชีวิตชีวา และเต็มไปด้วย
สติปัญญา อันจะทำให้เข้าถึงช่องทางไปสู่อายตนะนิพพานได้ถูกต้อง ความวางเฉยเช่นนี้คือ สิ่งที่สมเด็จพระ
พุทธเจ้าทรงสนับสนุน และทรงเรียกว่า อูเบกขา สภาวะจิตที่วางเฉยเช่นนี้คือ สภาวะที่ห่างจากกิเลส หรือ
ที่เรียกว่า การละหรือการพ้นจากกิเลส ยิ่งพ้นกิเลสได้มากเพียงใด จิตก็ยังสามารถดำรงผ่านกายต่างๆ ไป
ได้มากเพียงนั้น กล่าวคือ กิเลสในกายมนุษย์นั้นประกอบด้วยอภิขมา พยาบาท และมีฉาปฏิญฺฐิ เมื่อจิต
บริสุทธิ์พ้นจากกิเลสทั้ง 3 ดังกล่าวแล้ว จิตก็จะเข้าถึงกายทิพย์

¹ ธรรมกาย คือ กายตรัสรู้ธรรมของมนุษย์เราทุกๆ คน เป็นกายโลกุตระ ซึ่งอยู่เหนืออำนาจกิเลสทั้งปวงและมีอยู่ในตัว
ของมนุษย์ทุกคน ไม่เว้นแม้แต่สักคนเดียว กายธรรมหรือธรรมกายนี้ คือตัวพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง พระธรรมคำสอน
ทั้งสิ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มต้นจากเมื่อพระองค์เข้าถึงกายธรรม กระทั่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกายธรรม จนแยกออกจาก
กันไม่ได้ ดังที่ทรงรับสั่งว่า ธมฺมาโย อหํ อิติปิ แปลว่า ตัวเราคือธรรมกาย ธรรมกายคือตัวเรา

กิเลสในกายทิพย์นั้นประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อจิตบริสุทธิ์พ้นจากกิเลสในกายทิพย์แล้ว ก็จะเข้าถึงกายรูปพรหม กิเลสในกายรูปพรหมนั้นประกอบด้วยราคะ โทสะ และโมหะ เมื่อจิตบริสุทธิ์พ้นจากกิเลสในกาย รูปพรหมแล้ว ก็จะเข้าถึงกายอรุปรหม

กิเลสในกายอรุปรหมนั้นประกอบด้วยกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย เมื่อจิตพ้นจาก กิเลส ในกายอรุปรหมแล้วก็จะเข้าถึงกายธรรมหรือเรียกว่า ธรรมกายเบื้องต้น อยู่ในระดับโคตรจิตเป็น โคตรภูบุคคล

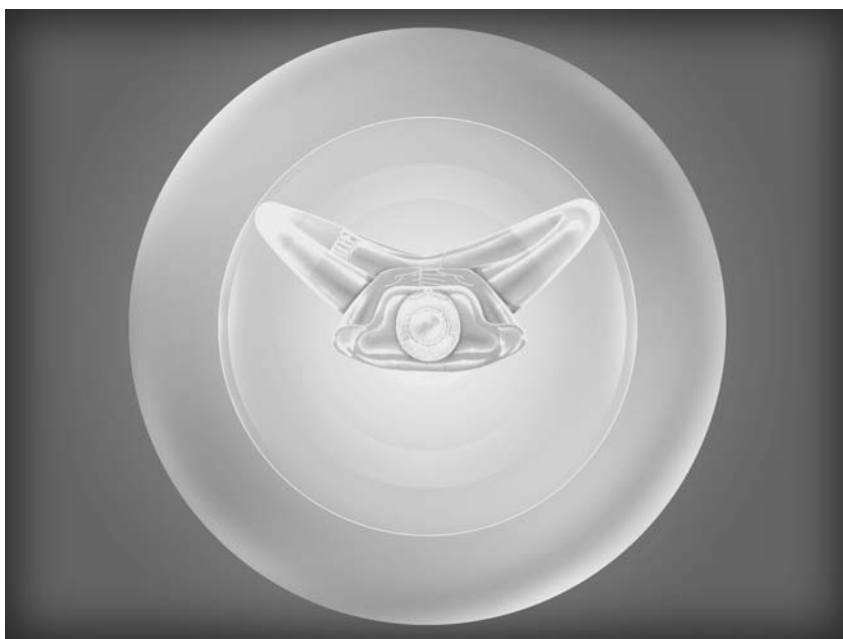
ครั้นโคตรภูบุคคลเข้าฌานสมาบัติ เฟงอริยสัง 4 ในกายมนุษย์หยาบและมนุษย์ละเอียดเป็นอนุโลมและปฏิโลม แล้วจิตก็จะเข้าถึงกายธรรมพระโสดา เป็นพระโสดาบัน ถึงความเป็นพระอรหันต์ผู้สามารถละสังโยชน์ได้ 3 ประการ คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

ลำดับต่อไป กายธรรมพระโสดาบันจะเข้าฌานสมาบัติเฟงอริยสัง 4 ในกายทิพย์เป็นอนุโลมและปฏิโลม ถึงขีดสุดแล้วจะสามารถละกิเลสได้อีก 3 ประการ คือ ราคะ โทสะ โมหะชั้นหยาบ แล้วจิตจะเข้าถึงกายธรรมสกิทาคามี เป็นพระสกิทาคามี คือ พระอรหันต์ผู้สามารถละกิเลสได้ 3 ประการคือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กับทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลง

ครั้นแล้ว กายธรรมพระสกิทาคามีจะเข้าฌานสมาบัติเฟงอริยสัง 4 ทำนองเดียวกันนั้น ในกายรูปพรหมต่อไป ถึงขีดสุดสามารถละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้งหมด คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กาม-ราคะ และปฏิฆะ เข้าถึงกายพระอนาคามี ครั้นแล้วกายธรรมพระอนาคามี ก็เข้าฌานสมาบัติเฟงอริยสัง 4 ทำนองเดียวกันนั้นต่อไป ถ้าสามารถละสังโยชน์เบื้องต้นได้หมด คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา จะเข้าถึงกายธรรมพระอรหันต์ การละสังโยชน์ทั้งหมดนั้น เป็นสมุจเฉท คือ เต็ดขาด โยคาวจรก็จะบรรลุถึงพระอรหันต์ตผล ปราศจากซึ่งอาสวะกิเลสทั้งปวง

สรุปว่า การละกิเลสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลายมีลักษณะละออกไปเป็นขั้นๆ เป็นลำดับตามอรรถาธิบายดังกล่าวแล้ว

การรู้เห็นธรรมทั้งปวงด้วยญาณแห่งธรรมกาย หมายความว่า ขณะที่โยคาวจรเจริญสมถภาวนา ดำเนินจิตผ่านกายต่างๆ เข้าไปจนถึงกายธรรมโคตรภูแล้ว ใจของโยคาวจรก็จะรวมสนิทแนบแน่นกับกายธรรมนั้น

กลายเป็นโคตรภูบุคคล ใจของกายธรรมนั้นประกอบด้วย ดวงเห็น จำ คิด รู้ ซ้อนๆ กันอยู่เช่นเดียวกับกายมนุษย์ แต่หัวใจของกายธรรมนั้น สามารถขยายแผ่เป็นวงกว้างออกไปโดยมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 วา ดวงใจของโคตรภูบุคคล ก็สามารขยายออกเป็นดวงกลมมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 และถ้าโยคาวจรบรรลุถึงกายธรรมในลำดับที่สูงขึ้นไปอีก ดวงใจของกายธรรมใหม่นั้น ย่อมขยายเป็นวงกว้างขึ้นอีก ตามส่วนแห่งหน้าตักของกายธรรมใหม่ ดวงใจที่สามารถขยายแผ่ออกไปเช่นนี้เรียกว่า “ญาณ”

โดยเหตุที่ดวงใจของกายธรรมโคตรภูขยายกว้างออกไปเป็นญาณ จึงสามารถมองเห็นย้อนกลับมาดูกายต่างๆ ที่ผ่านไปแล้ว 8 กายอย่างชัดเจน นับตั้งแต่กายมนุษย์จนถึงกายอรุปรพหมลละเอียด จึงประจักษ์แจ้งกายทั้ง 8 นั้นตกอยู่ในไตรลักษณ์ อันประกอบด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเห็นทั้งหมด นี้เรียกว่าเห็นด้วยตาแห่งกายธรรม การรู้ทั้งหมดนี้เรียกว่า รู้ด้วยญาณแห่งกายธรรม ณ ที่นี้เองจึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิปัสสนา

ครั้นเมื่อโยคาวจรเจริญวิปัสสนากวนาต่อไปอีก ก็ย่อมจะบรรลุถึงกายธรรมชั้นสูงขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงกายธรรมพระอรหัตละเอียด ย่อมบรรลุถึงภาวะแห่งสติภูโต คือ เป็นผู้เย็นแล้ว อาสวะกิเลสสิ้นแล้ว กิจที่ต้องทำสิ้นสุดแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ มิได้มีอีกแล้ว

8.4 สรุปสาระสำคัญจากการศึกษาศาสตร์แห่งการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากที่เราได้ศึกษาเรื่องราวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตามลำดับ ตั้งแต่บทที่ 1 จนถึงบทที่ 7 ซึ่งในบทสรุปนี้ จะขอกล่าวถึงเนื้อหาทั้งหมดในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างบทแบบสรุปย่ออีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาโดยภาพรวมทั้งหมดยิ่งขึ้น เริ่มต้นในบทที่ 1 ได้กล่าวถึงโลก อันเป็นที่อยู่อาศัยของเรา ใน กามภพนี้ ว่าเป็นเสมือนคุกที่คุมขังสรรพสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน และวนเวียนตายเกิดนับภพนับชาติไม่ถ้วน และโลกนี้ยังไม่เที่ยงแท้ ยังแปรปรวนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามวัฏจักรของไตรลักษณ์ หากมีบุคคลหนึ่งที่มีหัวใจที่ยิ่งใหญ่ที่จะนำพาตนเองและสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากคุกไปนี้ไปสู่อิสรแห่งพระนิพพาน บุคคลผู้นี้ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ละชีวิตเป็นเดิมพันสร้างบารมีจนได้ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงรู้เห็นชีวิตตามความเป็นจริงว่าโลกนี้คือคุก และได้นำความรู้เหล่านั้นมาสั่งสอน สรรพสัตว์ให้ได้รับรู้และปฏิบัติตามจนสามารถพ้นจากคุกได้

ในเมื่อโลกนี้ คือ คุก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเพียงบุคคลเดียวเท่านั้นที่ออกจากคุกไปได้และนำความรู้เหล่านั้นไปแนะนำสั่งสอนให้กับชาวโลกได้รู้จักวิธีการออกจากคุกตามพระองค์ไป ดังนั้นเราจึงความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ของบุคคลผู้มีพระคุณสุดประมาณนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ออกจากคุกไปให้ได้ และเป็นกำลังใจในการปฏิบัติเพื่อให้เราออกจากคุกนี้ไปให้ได้ โดยในบทที่ 2-7 จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมด โดยในบทที่ 2-3 มีเนื้อหา ที่กล่าวถึงความรู้ พื้นฐานเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์โดยรวม ตั้งแต่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือใคร ความยากในการเกิดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงอุบัติขึ้นพร้อมกัน ประเภทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีกี่ประเภท และคุณธรรมต่างๆ ที่จะทำให้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีบารมี 10 ทศ ธรรมสโมธาน พุทธภูมิธรรม เป็นต้น

เมื่อศึกษาความรู้พื้นฐานทั่วไปแล้ว จำเป็นจะต้องศึกษาตัวอย่างการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน ที่ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์จารึกอยู่ในพระไตรปิฎกที่จะทำให้เรา ได้เห็นภาพการสร้างบารมี และการทำหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงอุทิศให้กับโลกโดยมิเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เริ่มต้นด้วยบทที่ 4 จะกล่าวถึงอดีตชาติการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันตั้งแต่พระชาติแรกที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระเวสสันดรได้บริจาคสุดยอดมहाทาน ก่อนที่จะจุติมาเกิดในปัจจุบัน ส่วนในบท 5-7 เป็นพุทธประวัติพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราพระองค์ปัจจุบัน ซึ่งแบ่งออกเป็นช่วงๆ ตั้งแต่ปฐมกาล มัชฌิมกาล ปัจฉิมกาล โดยนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์สำคัญๆ ตั้งแต่พระโพธิสัตว์ เป็นเทพบุตรจุติลงมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขในพระราชวัง ได้ออกผนวช ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เผยแผ่ธรรม จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน การศึกษาพุทธประวัตินี้ เพื่อให้แบบอย่างในการปฏิบัติปฏิบัติแก่พวกเราทั้งหลาย อีกทั้งจะยังความเลื่อมใสในพุทธจริยาและยังศรัทธาให้เกิดขึ้นในใจของเรา และจะได้ตระหนักถึงพระคุณอันไม่มีประมาณของพระองค์ที่มีต่อสัตว์โลกอีกด้วย

ส่วนในบทสุดท้ายนี้ เป็นเสมือนบทสรุปวิชาศาสตร์แห่งความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามแนวทางแห่งความหลุดพ้นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนชาวโลกทั้งหลาย เพื่อให้เราได้มีแนวทางในการนำไปปฏิบัติเพื่อความเป็นพุทธะ หรือเข้าถึงพุทธภายในสืบไป หากประสบผลในชาตินี้ก็จะได้ชื่อว่า เป็นสาวกพุทธะคือผู้ตรัสรู้ตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในบทที่ 8 นี้ หลังจากที่นักศึกษาได้ทำความเข้าใจเรื่องการดำเนินสู่ความเป็นพุทธะตามลำดับแล้ว ตั้งแต่ความหมายของพุทธะ มัชฌิมปฏิปทาสู่ความเป็นพุทธะ และการปฏิบัติมุ่งสู่ความเป็นพุทธะตามลำดับ โดยสาระสำคัญแล้ว เนื้อหาธรรมะที่นำมาใช้ในการประกอบการอธิบายอยู่ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งมีประเด็นที่ชัดเจนในเรื่องของการปฏิบัติสู่ความเป็นพุทธะ เพราะเป็นพระสูตรแรกที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอน มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นผู้ปฏิบัติตาม จนรู้เห็นตาม เป็นพยานในการตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใจความสำคัญของพระสูตรอยู่ที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุเว้นทางสุดโต่ง 2 สาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค และทรงแนะนำข้อปฏิบัติอันเป็นกลางที่เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทา ซึ่งตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง มัชฌิมปฏิปทานี้เองที่เป็นเส้นทางเดินสู่ความเป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้หมดกิเลสแล้วนั่นเอง การดำเนินตามเส้นทางสายกลางนั้น ในทางทฤษฎีให้ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 อันประกอบด้วย สัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น สัมมาสมาธิเป็นที่สุด หากอธิบายขยายความตามพระธรรมเทศนาพระมงคลเทพมุนี คำว่า ทางสายกลางหมายถึงการปฏิบัติสมาธิที่ดำเนินจิตไปให้หยุดนิ่งอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ได้นั้นแหละชื่อมัชฌิมมาและก็เข้ากลางดวง กลางกายไปตามลำดับ จนสามารถละกิเลสได้ในที่สุด

อันที่จริงแล้วเนื้อหาทางด้านปริยัตินั้นไม่ได้มีการขยายความไว้มากนักหรือแม้จะมีการขยายความบ้าง แต่ก็ยังไม่ละเอียดชัดเจน แต่นับว่าเป็นความโชคดีของเราที่มีโอกาสได้พบคำสอนของพระมงคลเทพมุนี ผู้ทุ่มเทเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการฝึกปฏิบัติสมาธิ จนประสบความสำเร็จ และได้เผยแผ่วิธีการปฏิบัตินั้นกว้างขวางออกไป จนเป็นที่รู้จักของคนในสมัยก่อนกระทั่งถึงปัจจุบัน คำเทศนาของพระมงคลเทพมุนี นอกจะมีพระบาลีอ้างอิงเพื่อยืนยันความถูกต้องตามพระพุทธวจนะแล้ว ยังลงรายละเอียดลึกซึ้งนำไปสู่การปฏิบัติอีกด้วย ดังนั้นพระธรรมเทศนาของพระมงคลเทพมุนีที่นำมาประกอบการอธิบายในเรื่องการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่ความเป็นพุทธะนั้น จึงทำให้เกิดความเข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่อาจจะเกิดข้อสงสัยในบางประเด็น

หรือศัพท์บางคำที่ไม่คุ้นเคย และหากไม่เคยปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงพระธรรมกายมาก่อนก็ย่อมต้องใช้เวลาในการศึกษามากขึ้นอีกนิดจึงจะเข้าใจ หรือทางที่ดีอาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือมรดกธรรม หลวงพ่อ วัดปากน้ำ (รวมเทศน์ 63 กัณฑ์) ของวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เพื่อความเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

เมื่อเราได้ศึกษาความรู้วิชาศาสตร์แห่งการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนกระทั่งจบทุกบทแล้ว ก็หวังว่า นักศึกษาทุกคนคงจะเข้าใจเรื่องการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เข้าใจกระจ่างชัดยิ่งขึ้น แต่ประการสำคัญ คือ เมื่อศึกษาแล้วขอให้นำไปเป็นแนวทางในการฝึกฝนตนเอง ตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และหากเกิดกุศลจิตศรัทธา ปรรอณาที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตยิ่งเป็นการดีที่สุด

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 8 วิธีสู่ความเป็นพุทธะ จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 8 ในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 8